

“Alles kan in de wereld van het kind”

Sprookjes in het pedagogisch concept van de Vrije School

Verhalen vertellen is een belangrijk onderdeel van het lesprogramma van de Vrije School. In de pedagogische ontwikkeling van het kind spelen verhalen – en dus ook sprookjes – een voorname rol. Véronique Damoiseaux sprak met Frans Schobbe, docent aan een Vrije School.

Véronique Damoiseaux

“Rits, rats, rits, daar liggen je mooie haren, jij ijdel ding!” De heks van Rapoensel! De stem die erbij hoorde, vergeet ik nooit. Het sprookje stond op een elpee, die ik, toen ik nog klein was, grijs gedraaid heb. Hoe vaak heb ik niet met rode oortjes naar die gemene, wrede heks geluisterd! Iedereen kent wel de sprookjes van Assepoester, Doornroosje en Hans en Grietje. Vader of moeder die op de rand van het bed nog even een verhaal vertelt: het is van alle tijden. In de ontwikkeling van het kind speelt het verhaal, ook het sprookje, een natuurlijke en belangrijke rol. Daarom nemen ze een vaste plaats in in het pedagogisch concept van de ongeveer 85 Vrije Scholen die ons land telt. Een gesprek met Frans Schobbe, bijna vijftien jaar leraar op de Vrije School en werkzaam in Nijmegen, over de rol van het sprookje op zijn school.

Op het eerste gezicht lijkt het alsof ik mijn eigen kleuterschool binnenstap: vriendelijk ingerichte lokalen, met houten tafeltjes, veel kleurrijke tekeningen aan de wanden en een wastafel in de hoek, net zo hoog dat kinderen van een jaar of zes bij de kraan kunnen. Achter op de speelplaats een zandbak en houten klimrek. Het gebouw ligt er verlaten bij in deze kro-

kusvakantie, maar de rij schoentjes en vrolijke stoffen tassen aan de kapstokken in de gang, lijken net door kinderen te zijn achtergelaten. Een vertrouwd beeld.

“Toch is deze school anders dan andere,” vertelt Frans Schobbe. “De basisschool van de Vrije School kent om te beginnen twee voorbereidende kleuterjaren, waarbij we geen onderscheid maken in leeftijd, gevolgd door zeven lagere schooljaren. Bij de overgang naar de achtste klas, het middelbaar onderwijs, zijn de leerlingen daarom geen twaalf jaar, maar ongeveer dertien jaar oud. Ze gaan dan ook naar een Vrije Middelbare School, de bovenbouw, die aansluit bij het genoten basisonderwijs.”

Heel bijzonder is, dat de leraar op de lagere school met zijn klas meegroeit: ook hij ‘gaat’ dus ‘over’. Schobbe: “Iedere docent heeft zijn eigen gewoontes en leerwijzen. Als de leerling daar eindelijk aan is gewend, moet hij over naar de volgende klas. Als de docent meegaat, kan er een band ontstaan. De leerling voelt zich beter op zijn gemak bij de leerkracht en de docent hoeft niet steeds opnieuw te ontdekken hoe een kind functioneert. Hij komt zo veel sneller gedrags- en leerproblemen op het spoor. Bovendien kan hij een band met de ouders

opbouwen. En dat is wel belangrijk, want het gaat tenslotte om hun kind.”

Verhalen vertellen

De ontwikkeling van het kind wordt nauwkeurig gevolgd op de Vrije School. In de diverse leerjaren wordt rekening gehouden met de verschillende fasen die een kind doorloopt. Schobbe: “De ontwikkeling van het ik-bewustzijn verloopt ritmisch. Om het jaar belanden kinderen in een heel harmonieuze fase of zitten ze juist in een soort crisis. In de vijfde klas bijvoorbeeld zijn de leerlingen heel harmonisch, ze voelen zich heel zeker, zijn sterk groepsgericht en sociaal en werkvormen worden daarop afgestemd. Maar in de zesde klas, als ze zo’n twaalf jaar oud zijn, worden ze zich veel meer van zichzelf bewust. Ze willen dan hun eigen regels opstellen.”

In de ondersteuning van die ontwikkeling spelen verhalen een belangrijke rol. De leeftijd bepaalt welke verhalen in de klas worden verteld. Schobbe: “In de zesde klas worden bijvoorbeeld de Romeinse mythen verteld. In de ontstaansgeschiedenis van Rome staat het denken en de wetgeving centraal. In de klas bootsen we de senaat na door wekelijks terug te kijken: leerlingen bepalen dan zelf wat de strafmaat is voor bijvoorbeeld kauwgom eten in de klas.”

Voedsel voor de fantasie

Het vertellen van verhalen vormt een vast onderdeel van het dagelijkse lesprogramma van de Vrije School. “Verhalen bevestigen de ontwikkeling van het kind,” verklaart Schobbe, “maar je kunt door middel van verhalen ook de ontwikkeling van kinderen harmoniseren. Steeds minder kinderen maken tegenwoordig een natuurlijke ontwikkeling door. Sommige raken achter doordat het gezin uitelkaar valt, andere maken juist onder invloed van de snelheid waarmee de maatschappij verandert, wat we bijvoorbeeld via televisie en nieuwe media zien, een versnelde ontwikkeling door. De verhalen kunnen kinderen het evenwicht terugvinden. Hun fantasie wordt gevoed door de rijkdom aan beelden die we in een goed verhaal aantreffen. Bovendien krijg je door te luisteren naar verhalen een uitgebreide woordenschat. Je hoort niet voor niets zeggen dat kinderen van de Vrije School zo goed gebekt zijn, zo goed weten wat ze willen.”

De docent kan zelf kiezen wanneer hij zijn verhalen vertelt: in de eerste twee uur, als hij zijn vaste klas heeft voor het algemene onderwijsprogramma zoals rekenen en taal, of op een ge-

schikt moment na half elf, als het vakkenprogramma van start gaat. Alle leerlingen krijgen vanaf dan les in Frans, Engels, Duits, handwerken, euritmie (bewegingsonderwijs), lierles en blokfluitles. Een uitzonderlijk programma, dat voor een groot deel door vakdocenten wordt verzorgd.

De sprookjesfase

Iedere docent op de Vrije School kent een groot scala aan verhalen. In de loop van de jaren doorloopt hij een weldoordacht ‘verhalenprogramma’: sprookjes in de eerste klas, fabels in de tweede, verhalen uit het oude testament in de derde, de Germaanse mythologie in de vierde, en via onder meer de Griekse, Egyptische, Indische en Romeinse mythologie naar historische ontdekkingsreizen en biografieën van grote historische persoonlijkheden in de hoogste klassen. De reeks weerspiegelt de ontwikkeling van het kind dat sterk op zijn eigen kleine, maar fantasievolle, wereld is gericht tot een jongere die in staat is onderscheid te maken tussen werkelijkheid, fictie en wens; die de wijde wereld wil verkennen, maar tegelijkertijd houvast zoekt bij navolgenswaardige persoonlijkheden. De docent heeft voor alle leeftijden rijen boeken in de docentenkamer tot zijn beschikking. Schobbe, die dit jaar leraar van klas 1 is, richt zich nu op de jongste groep leerlingen. “De eerste fase die kinderen doormaken is die van het sprookje. Op heel jonge leeftijd is alles nog mogelijk: stenen kunnen praten, een kikker kan in een prins veranderen. Feeën bestaan, daarover is geen twijfel mogelijk. Kinderen stellen geen vragen over sprookjes, in hun wereld kan alles, want zij hebben van nature een uitgebreide fantasie. In de kleuterklassen worden sprookjes daarom heel gewoon verteld, zonder stemverdraaiingen of rare gezichten. Je moet als leerkracht

het fantasiebeeld dat het verhaal kan oproepen, zo min mogelijk invullen.”

Gloeïende schoenen

Grimm staat voor de jongsten dagelijks op het programma. Schobbe: “Bij het optekenen van de mondeling overgeleverde sprookjes maakten de gebroeders Grimm geen onderscheid tussen volksprookjes zonder diepe betekenis en verhalen met meer lading en een lange geschiedenis. Wij houden met die verschillen wel rekening. In de kleuterklassen kiezen we eenvoudige, ‘volledige’ verhalen, zoals Doornroosje, Assepoester, Sneeuwitje, Hans en Grietje of Vrouw Holle. Wij maken in de kleuterklas nog geen onderscheid in leeftijd en het is voor de jongsten niet eenvoudig om goed te luisteren naar de verhalen. Wat kinderen willen is de vertrouwde herhaling: zo vaak mogelijk hetzelfde verhaal horen, zonder ook maar één kleine wijziging. Want dan roepen ze meteen dat het verhaal anders gaat. Soms vertel je dan wel vier weken hetzelfde sprookje.”

“We passen de verhalen niet aan aan de leeftijd: als er gruwelijke dingen gebeuren, vertellen we die ook,” vertelt Schobbe. “Aan het eind van Sneeuwitje komt de stiefmoeder op de bruiloft: als straf voor alles wat ze Sneeuwitje heeft aangedaan, moet ze ijzeren schoenen aantrekken die heel lang in het houtvuur hebben gestaan. Op die gloeiende schoenen moet ze dansen tot ze dood neervalt. Afschuwelijk, maar het hoort bij het verhaal: kwaad wordt gestraft, je kunt dat deel niet weglaten. Maar we doen het natuurlijk ook niet uitgebreid en heel plastisch uit de doeken, als een Schwarzenegger: dan slapen de kinderen ’s nachts niet meer.”

Menselijke trekken

Schobbe: “Als kinderen zes, zeven jaar oud zijn, willen ze een verhaal juist op heel veel verschillende manieren

horen. In de eerste klas vertellen we daarom de sprookjes met meer diepgang, met wortels in heel oude tijden en met beelden met een mythologische oorsprong.”

“Kinderen van die leeftijd kunnen het verhaal zien als een geheel van gebeurtenissen, die breed uit de doeken moet worden gedaan. Maar ook de personages kunnen menselijkere trekken krijgen en nadenken over dat wat hen overkomt; plaatsen worden gedetailleerder beschreven. Je moet kinderen beelden aanreiken: “Toen ging de derde en jongste zoon op weg. ‘Wat zou er toch met mijn broers zijn gebeurd?’, peinsde hij terwijl hij door het bos liep en geen oog had voor de vele rode en gele bloemen in de berm. ‘Waarom zijn zij niet meer teruggekeerd? Waar hebben zij zich verstopt?’” “De interpretatie van het verhaal bepaalt de manier waarop je het vertelt. Daarom verdiepen we ons in de verschillende mogelijke interpretaties. Van Jung tot Freud.

Sprookjeswijsheid van Rudolf Meyer biedt veel achtergrondinformatie: over het geheim van de jaargetijden, de rol van de dieren in sprookjes, betovering en verlossing. Een heel nuttig boek is ook *Met sprookjesprinsen op weg* van Rudolf Geiger. Hoe meer je weet over de mogelijke betekenislagen, hoe beter je over de kwaliteit van de verhalen kunt oordelen. En hoe meer manieren je vindt om het verhaal te vertellen.”

Het zeehaasje

Schobbe: “Neem bijvoorbeeld *Het zeehaasje*, een sprookje met vele mogelijke interpretaties. Het gaat, heel in het kort, over een prinses die in een toren woont met twaalf vensters, vanwaaruit ze alles kan zien. Niets of niemand kan aan haar blik ontsnappen. Maar ze heeft besloten te trouwen met de man die zich toch voor haar weet te verbergen. Al 97 mannen zijn het slachtoffer

geworden: hun hoofden staan opgesteld rond de toren. Dan besluiten drie broers het erop te wagen. De eerste verstopt zich heel diep in de bergen tot hij de kalklagen bereikt. Maar de prinses heeft hem al vlug ontdekt. De tweede broer verstopt zich in de kelder van het kasteel, maar ook hij kan zich niet aan het oog van het meisje onttrekken. Inmiddels staan er dus 99 hoofden op palen om de kasteeltoren. Het getal geeft al aan dat de jongste zoon het patroon zal doorbreken en de test zal doorstaan.”

“Het verhaal zit vol met betekenislagen en oerbeelden. De toren waarin de koningsdochter woont, weerspiegelt haar hoogmoed, ijdelheid en trots: ze kijkt letterlijk op iedereen neer. De twaalf vensters stellen haar in staat de mensen snel te zien, maar ook te dóórzien: ze kijkt in de ziel van de mens en alleen hij die ondoordringbaar is wil zij als man.”

Ratio en gevoel verenigd

“De prinses heerst niet voor niets alleen en zonder vader. In de oudste sprookjes speelt de koning een belangrijke rol als leider van de mensheid in zijn vroegste ontwikkelingsfase. Alleen de koning heeft al een bewustzijn, alleen hij is in staat na te denken, de andere mensen nog niet. In dit verhaal zijn we inmiddels in een volgend stadium aangeland: ook zijn dochters ziel is ontwikkeld, zij kan voor zichzelf denken en handelen.”

“Maar zij zoekt iemand die dat ook kan. Pas als 99 mannen zijn gedood, komt een jongeman voor wie zij haar toren verlaat. Hij weet op haar gevoel te spelen, hij ‘smeeft haar innig’, staat er in het verhaal, en bovendien is hij nog knap ook. In tegenstelling tot de andere mannen krijgt hij daarom drie – overigens ook een symbolisch getal – kansen om zich voor haar te verbergen. Tenslotte lukt hem dat ook. Er is dan

een periode afgesloten: de prinses en de jongeman worden één persoon: ratio en gevoel worden verenigd.”

Het levende woord

Schobbe is ervan overtuigd dat deze diepere lagen ’s nachts in het kind doorwerken: “Je hoeft dat niet allemaal uit te leggen. Het gaat erom dat de beelden als een film in het hoofd doorspelen.”

Vanaf de eerste klas gaan de kinderen ook zelf spelen. Maar dat gebeurt op een ander tijdstip van de dag, los van het vertellen van de verhalen. Schobbe: “Soms nemen we daarvoor het sprookje dat pas is verteld: enkele leerlingen gaan oefenen met de poppenkast, de rest speelt buiten tot zij klaar zijn. En dan is er een opvoering!” Ieder jaar wordt er door alle klassen minstens één toneelstuk opgevoerd.

Op die manier maken leerlingen hun eigen creatie. En dat is eigenlijk ook wat de docent doet: iedere dag weer creëert hij een ‘nieuw’ verhaal. Daar komt in de klas geen boek aan te pas. Het is dan ook begrijpelijk dat de Vrije School ook wel de ‘school van het levende woord’ wordt genoemd. ■